כיתות ז'-ט' | גמרא | שיעור 5 מתוך 5 | 45 דק' | מסכת סוכה, דף כב ע"א - כב ע"ב

חמתה מרובה מצלתה

להורדה: מערך שיעור מלא (PDF) · דף עבודה (PDF) · מערך (Word) · דף עבודה (Word)

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יכירו את הדין שסוכה שחמתה מרובה מצלתה פסולה, ושסוכה שצלתה מרובה מחמתה כשרה.
- התלמידים יזהו את הסתירה בין שתי המשניות לגבי "מחצה על מחצה" ("כי הדדי"), ויבינו את התירוץ "כאן מלמעלה, כאן מלמטה".
- התלמידים יסבירו את הפתגם של רב פפא, "כזוזא מלעיל, כאיסתרא מלתחת", ויקשרו אותו לתופעה שהם יכולים לראות בעצמם.
- התלמידים יכירו סוכה "מדובללת" וסוכה "מעובה כמין בית", ואת מחלוקת בית שמאי ובית הלל.

📖 הסבר למורה

המשנה הראשונה פוסלת סוכה שחמתה מרובה מצלתה, ומשנה בפרק ב מכשירה סוכה שצלתה מרובה מחמתה. מה הדין במחצה על מחצה? הגמרא מתרצת את הסתירה: "כאן מלמעלה, כאן מלמטה", כי השמש שעוברת בסכך מתרחבת עד הרצפה ("כזוזא מלעיל, כאיסתרא מלתחת"). בשיעור גם סוכה מדובללת (רב ושמואל) וסוכה מעובה כמין בית (בית שמאי ובית הלל). הדיון בגמרא נמצא בדף כב, בפרק השני של המסכת.

📜 המקור (מנוקד, מתוך ספריא)

משנה, סוכה ב ע"א (המשנה הראשונה במסכת)

וְשֶׁאֵינָהּ גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְשֶׁאֵין לָהּ (שְׁלֹשָׁה) דְּפָנוֹת, וְשֶׁחַמָּתָהּ מְרוּבָּה מִצִּלָּתָהּ — פְּסוּלָּה.

משנה, סוכה כב ע"א

מַתְנִי׳ סוּכָּה הַמְּדוּבְלֶלֶת וְשֶׁצִּילָּתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ — כְּשֵׁרָה. הַמְּעוּבָּה כְּמִין בַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַכּוֹכָבִים נִרְאִין מִתּוֹכָהּ — כְּשֵׁרָה.

גמרא, סוכה כב ע"א

גְּמָ׳ מַאי מְדוּבְּלֶלֶת? אָמַר רַב: סוּכָּה עֲנָיָיה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: קָנֶה עוֹלֶה וְקָנֶה יוֹרֵד. רַב תָּנֵי חֲדָא, וּשְׁמוּאֵל תָּנֵי תַּרְתֵּי. רַב תָּנֵי חֲדָא: סוּכָּה מְדוּבְּלֶלֶת, מַאי מְדוּבְּלֶלֶת — מְדוּלְדֶּלֶת, שֶׁצִּילָּתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ — כְּשֵׁרָה. וּשְׁמוּאֵל תָּנֵי תַּרְתֵּי: מַאי מְדוּבְּלֶלֶת — מְבוּלְבֶּלֶת, וְתַרְתֵּי קָתָנֵי: סוּכָּה מְבוּלְבֶּלֶת כְּשֵׁרָה, וְצִילָּתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ — כְּשֵׁרָה.

גמרא, סוכה כב ע"ב

וְשֶׁצִּילָּתָהּ מְרוּבָּה מֵחַמָּתָהּ כְּשֵׁרָה. הָא כִּי הֲדָדֵי — פְּסוּלָה. וְהָא תְּנַן בְּאֵידַךְ פִּירְקִין: וְשֶׁחַמָּתָהּ מְרוּבָּה מִצִּילָּתָהּ פְּסוּלָה, הָא כִּי הֲדָדֵי — כְּשֵׁרָה! לָא קַשְׁיָא: כָּאן מִלְּמַעְלָה, כָּאן מִלְּמַטָּה. אָמַר רַב פָּפָּא, הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינָשֵׁי: כְּזוּזָא מִלְּעֵיל, כְּאִיסְתְּרָא מִלְּתַחַת.

גמרא, סוכה כב ע"ב

מְעוּבָּה כְּמִין בַּיִת. תָּנוּ רַבָּנַן: הַמְּעוּבָּה כְּמִין בַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַכּוֹכָבִים נִרְאִין מִתּוֹכָהּ — כְּשֵׁרָה. אֵין כּוֹכְבֵי חַמָּה נִרְאִין מִתּוֹכָהּ — בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

1. פתיחה: פנס וחור בדף (5 דקות)
2. שתי המשניות (8 דקות)
3. סוכה מדובללת: רב ושמואל (7 דקות)
4. הסתירה והתירוץ: "כאן מלמעלה, כאן מלמטה" (12 דקות)
5. מעובה כמין בית (6 דקות)
6. סיכום ודף עבודה (7 דקות)

פירוט מלא של כל שלב, עם הסברים, טיפים ושאלות לכיתה, נמצא במערך השיעור המלא (PDF).

💬 שאלות לדיון

1. הגמרא מתרצת סתירה בין שתי משניות בעזרת תופעה שכל אחד יכול לראות. מה זה מלמד על הקשר בין ההלכה לבין העולם שסביבנו?
2. רב פפא מביא פתגם עממי ("היינו דאמרי אינשי"). למה לדעתכם הגמרא מביאה דווקא פתגם של אנשים רגילים?
3. הסוכה צריכה צל, אבל לפי בית הלל מותר שהיא תהיה מעובה כמו בית. איך זה מתיישב עם "צא מדירת קבע ושב בדירת עראי" שלמדנו בשיעור הראשון?

4. בסיום היחידה: מה למדנו על הסוכה בחמשת השיעורים? (גובה, דפנות, צל.) איזה דין הפתיע אתכם במיוחד?

💡 הערות למורה

להלכה: סוכה שחמתה וצלתה שוים מלמעלה פסולה, לפי שהחמה מתפשטת בריחוקה ויהיה למטה חמתה מרובה מצלתה; אבל אם חמתה וצלתה שוים מלמטה, כשרה (שולחן ערוך, אורח חיים תרלא, א). היתה מעובה כמין בית, אף על פי שאין הכוכבים נראים מתוכה, כשרה (שם, תרלא, ג).

נוסח המשנה והגמרא הועתק מספריא (מהדורת וויליאם דוידסון, ארמית מנוקדת). מומלץ שמורה יעבור על החומר לפני השיעור.

📝 בדף העבודה

השלמת מילים (10 חסרים ומחסן מילים), טבלת "מי אמר מה", 5 שאלות הבנה ושאלת חשיבה. מחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- סוכה כב ע"א (ספריא)
- סוכה כב ע"ב (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרלא (ספריא)

מחוון: חמתה מרובה מצלתה

1. **חלק א:** (1) הַמְדוּבְלֶלֶת (2) וְשֶׁצִּילָתָהּ (3) כְּמִין (4) הַכּוֹכָבִים (5) פְּסוּלָה (6) כְּשֵׁרָה (7) מִלְּמַעְלָה (8) כְּזוּזָא (9) חַמָּה (10) מַכְשִׁירִין. המילה "פּוֹסְלִין" במחסן היא מסיחה ואינה נכנסת.
2. **חלק ב:** רב: מדובללת היא סוכה ענייה, ולפיו המשנה מדברת על סוכה אחת. שמואל: קנה עולה וקנה יורד, ולפיו המשנה מלמדת שני דינים. רב פפא: "כזוזא מלעיל, כאיסתרא מלתחת", חור קטן למעלה נראה גדול למטה. בית שמאי: סוכה שאין קרני שמש נראות מתוכה פסולה. בית הלל: כשרה.
3. **חלק ג:**
    1. כשבסכך יש יותר מקומות שהשמש עוברת בהם מאשר מקומות מוצלים. סוכה כזאת פסולה.
    2. מהמשנה בכב ע"א מדייקים שמחצה על מחצה פסולה, ומהמשנה בב ע"א מדייקים שמחצה על מחצה כשרה.
    3. "כאן מלמעלה, כאן מלמטה": אם מודדים בסכך ומחצה על מחצה, הסוכה פסולה, כי השמש מתפשטת והחמה תהיה מרובה על הרצפה. אם מודדים על הרצפה ושם מחצה על מחצה, היא כשרה.
    4. חור בגודל של זוז למעלה נראה למטה כמו מטבע גדולה יותר. כך השמש שעוברת בסכך מתרחבת עד שהיא מגיעה לרצפה.
    5. כשרה, גם אם לא רואים ממנה כוכבים. אם אפילו קרני שמש לא נראות מתוכה, בית שמאי פוסלים ובית הלל מכשירים.
4. **חלק ד:** שאלה פתוחה. כל תשובה מנומקת מתקבלת.